

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ:

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО: 6. 9. 2022		
ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ
Bj	1017	22

ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске тезе

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу člana 149. Zakona o visokom obrazovanju („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 73/10, 104/11, 84/12, 108/13, 44/15, 90/19 i 31/18), člana 54. Statuta Univerziteta u Banjoj Luci i člana 20. Statuta Ekonomskog fakulteta, Naučno – nastavno vijeće Ekonomskog fakulteta na VIII sjednici održanoj dana 27.06.2022. godine donijelo je Odluku broj: 13/3.811-VIII-7.1/22 o imenovanju Komisije za ocjenu urađene doktorske disertacije kandidata **mr Rodoljuba Topića** pod naslovom: „*Kreiranje modela ruralnog razvoja u razvijenim zemljama*“, u sljedećem sastavu:

1. Dr Goran Popović, redovni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, uža naučna oblast Međunarodna ekonomija i Teorijska ekonomija, predsjednik,
2. Dr Žaklina Stojanović, redovni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, uža naučna oblast Ekonomска политика и развој, član i
3. Dr Siniša Kurteš, vanredni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, uža naučna oblast Međunarodna ekonomija.

Датум и орган који је именовао комисију. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звање, назив у же научне области за коју је изабран у звање и назив универзитета и факултета у којој је члан комисије запослен.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Tema doktorske disertacije pod nazivom „*Kreiranje modela ruralnog razvoja u razvijenim zemljama*“, kandidata **mr Rodoljuba Topića** prihvaćena je od strane Nastavno - naučnog vijeća Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci odlukom br. 13/3.2515-III-8/16 od 26.12.2016. godine, prihvatanjem Izvještaja Komisije o ocjeni podobnoći kandidata i teme doktorske disertacije i

imenovanjem mentora.

Senat Univerziteta u Banjoj Luci je odlukom broj: 02/04-3.138-48/17 od 26.01.2017. godine dao je saglasnost na Izvještaj o ocjeni uslova i podobnosti teme i kandidata za izradu doktorske disertacije pod naslovom „Kreiranje modela ruralnog razvoja u razvijenim zemljama“ kandidata mr Rodoljuba Topića na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci.

Sadržaj doktorske disertacije izložen je u sljedećim poglavlјima:

Uvod..... (4-9 str.)

1. Ruralni razvoj kao moderna razvojna paradigma (10-73 str.)

2. Održivi modeli privrednog razvoja: ekonomija i ekologija..... (74-129 str.)

3. Ruralni razvoj i moderna poljoprivreda:
ulagati u direktnu podršku ili ruralni razvoj..... (130-180 str.)

4. Modeliranje ruralnog razvoja.....(181-194 str.)

5. Diskusija i zaključci.....(195-204 str.)

Literatura..... (205-210 str.)

Rad je strukturiran tako da sadrži pet poglavlja i zaključak sa diskusijom, a koji integralno predstavljaju funkcionalnu cjelinu naučno – istraživačkog rada.

U uvodnom dijelu doktorske disertacije dati su predmet, svrha i cilj istraživanja, kao i metode kojima se želi doći do postavljenih hipoteza u radu. Autor iznosi iznosi primarne ciljeve ovog istraživanja koje je usmjereni na analizu i principe modeliranja ruralnog razvoja u razvijenim privredama. Odmah na početku, kandidat konstatiše da je politika ruralnog razvoja značajna i rastuća komponenta Zajedničke

poljoprivredne politike Evropske unije, što utiče i na izbor zemalja na kojima se temelji ovo istraživanje.

S tim u vezi, definisan je osnovni problem istraživanja, da izbor i trajanje modela integralnog ruralnog razvoja zavise od ekonomске moći države, ali i odluka o preraspodjeli dijela GDP za poljoprivredu i ruralni razvoj. To implicira dodatno pitanje, koliko razvijene ekonomije, za razliku od nerazvijenih imaju veći manevarski prostor za implementaciju ruralne politike i razvoja.

U uvodu autor izlaže definisane naučne i društvene ciljeve doktorske disertacije. Naučne ciljeve istraživanja trasira kroz naučno opisivanje, klasifikaciju, objašnjenje i predviđanje. Društvena korist vidi kroz jasno definisane ciljeve istraživanja.

U ovom dijelu autor izlaže i glavne, kao i pomoćne hipoteze. Provjerom navedenih hipoteza doći će se do činjenica na osnovu kojih je moguće obezbjediti kvalitetno modeliranje ruralnog razvoja. U kraćoj formi definisane su i istraživačke varijable.

Konačno, autor konstatiše da je na bazi definisanog problema, predmeta i ciljeva istraživanja moguće dovesti u vezu prosperitet ruralnih područja i budžetskih izdvajanja za potrebe ruralne politike.

U uvodnim napomenama navedene su i metode istraživanja i način prikupljanja podataka. Ključni izvori su nacionalne statističke institucije (EUROSTAT i sl.), nacionalne centralne banke, internet sajt MMF-a, internet sajt Evropske centralne banke, internet sajt Svjetske banke i drugi relevantni izvori. Pored njih, autor će koristiti naučne i stručne radove, knjige i druge relevantne publikacije.

U prvom poglavlju prezentirani su opšti i teorijski aspekti ruralnog razvoja. U subpoglavlju 1.1. autor veoma jezgrovito iznosi osnovne teorijske postavke na kojima se temelji ruralni razvoj. Pri tome, daje definicije ruralnog razvoja, ali i specifičnosti ruralne politike. Uz ove definicije, autor je dao i kraći osvrt na osnovne karakteristike ruralne ekonomije i ruralnog područja. U daljem izlaganju, prezentirani su teorijski aspekti međuzavisnosti ruralnog razvoja i ekonomskog rasta. U trećem subpoglavlju ovog dijela kandidat iznosi osnovne i do sada potvrđene momente zastupljene u različitim modelima ruralnog razvoja. To su ekonomski, socijalni, demografski i prirodni, odnosno ostali ciljevi.

I u poslednjem subpoglavlju autor daje osvrt na makroekonomske aspekte primjene modela ruralnog razvoja, kao i globalni značaj ovoh multidisciplinarnog koncepta ekonomskog razvoja. U ovom dijelu autor izlaže ključne aspekte ulaganja u ruralni razvoj. Prvi aspekt su ulaganja u ruralni razvoj kao uslov dugoročnog ekonomskog rasta. Drugi aspekt čine ulaganja u poljoprivredu i ruralni razvoj kao put za zaobilazeње limita i ograničenja WTO. Konačno, ulaganja u ruralni razvoj su model podrške održivoj proizvodnji, očuvanju životne sredine i zaštiti klime.

Sve navedene teme iz poglavlja „Ruralni razvoj kao moderna razvojna paradigma“ elaborirane su na jednostavan, jezgrovit, ali prije svega naučno utemeljen način.

U drugom poglavlju koje determiniše održivost privrednog razvoja elaborirani su klasični i novi modeli i pristupi ekonomskom razvoju, utemeljeni na održivosti privrednog razvoja.

U tom smislu, izdvajaju se neki afirmisani klasični i novi modeli privrednog razvoja. Pri tome, autor optimalno kombinuje istraživačku građu jednog i drugog pristupa, a u cilju prezentacije značaja i kontinuiteta održivog ekonomskog razvoja. Ipak, nešto veći značaj daje novim razvojnim pristupima što se uočava iz tema i teksta u subpoglavlјima: održivi razvoj, pristup humanog razvoja, konkurentni razvoj, bruto nacionalna sreća i ekonomske slobode.

U subpoglavlju 2.3. autor doktorske disertacije je izložio osnovnu konstrukciju evropskog pristupa ruralnom razvoju, definišući prije svega ciljeve i specifičnosti ruralne politike Evropske unije, ali i rezultate koje je politika ruralnog razvoja donijela ovoj velikoj i kompleksnoj regionalnoj ekonomskoj integraciji.

Pri tome, treba naglasiti da je Evropska unija jedan od lidera u primjeni ruralne politike u svijetu, dok se njeno finansiranje odvija i sa nacionalnog, kao i komunitarnog nivoa. Autor izuzetno uspješno kombinuje osnovne teorijske postavke sa praktičnim pokazateljima koji se odnose na Evropsku uniju kao i na izabrane zemlje članice.

U poslednjem dijelu ovog poglavlja autor je dao specifičnosti i osnovne rezultate primjene modela održivog i ruralnog razvoja kroz iskustva koja ima primjena ruralne politike u SAD. I na kraju ovog poglavlja, izložena su iskustva ruralnog razvoja za zemlje u razvoju, na primjerima Bosne i Hercegovine i Srbije.

Sumirajući ovaj dio istraživanja može se zaključiti da je autor doktorske disertacije uspješno uporedio nekoliko relevantnih nacionalnih, kao i zajedničkih (komunitarnih) sistema u kojima se implementiraju modeli turalnog razvoja. Pri tome, autor doktorske disertacije jasno ističe njihove prednosti, nedostatke, ali i specifičnosti.

Treće i četvrto poglavlje imaju istraživački karakter.

U trećem poglavlju pod nazivom „Ruralni razvoj i moderna poljoprivreda: ulagati u direktnu podršku ili ruralni razvoj?“ autor se u prvim subpoglavlјima bavi instrumentima i mjerama Zajedničke poljoprivredne politike Evropske unije.

Zatim definiše ključne aspekte finansiranja Zajedničke poljoprivredne politike i ruralnog razvoja u Evropskoj uniji, i konačno, bavi se analizom intenziteta i dinamike izdvajanja troškova za ruralni razvoj u izabranim članicama.

U slijedećim potpoglavlјima trećeg dijela izvršena je komparativna i statistička analiza dinamike izdvajanja i ocjena efikasnosti ulaganja u ruralni razvoj za Evropsku uniju. Uz standardne statističke metode, izdvaja se izračinavanje linija trenda za sve analizirane ekonomske varijable.

Izvršena je analiza za izabrane članice Evropske unije: Francusku, Italiju, Njemačku, Španiju, Grčku, Poljsku, Mađarsku i Rumuniju. Izbor zemalja za koje je izvršena analiza dinamike izdvajanja i ocjena efikasnosti ulaganja u ruralni razvoj je korektan, i iz ove cjelovite analize su izvedeni i relevantni zaključci.

Treba naglasiti da izvedeni zaključci konveniraju sa teorijskim postavkama iz prvog poglavlja, kao i sa dijelom zaključaka iz drugog poglavlja. Treba naglasiti, da ih autor ove doktorske disertacije uspješno dovodi u vezu u komentarima na kraju subpoglavlja.

Četvrto poglavlje se odnosi na modeliranje ruralnog razvoja. U prvom potpoglavlju ovog istraživačkog dijela autor prezentira osnovne momente koji se odnose na faktorsku analizu. Prvo izlaže teorijske aspekte ove ekonometrijske analize, a zatim kompetentno definije i opisuje posmatrane varijable u analizi. Izlaže i izvore podataka, kao i ostalu relevantnu građu.

Zatim je izvršena faktorska analiza, kao i obrazloženje rezultata faktorske i regresione analize. U okviru ekonometrijske analize autor doktorske disertacije je izvršio još jednu provjeru postavljenih hipoteze putem DEA modela.

Dakle, ocjena efikasnosti ruralnog razvoj je izvršena dvostrukom ekonometrijskom provjerom, što analizi daje dodatni naučni kredibilitet. I u ovom slučaju su prezentirana dva subpoglavlja: teorijski aspekti DEA modela sa izvorima podatake, kao i rezultati dobijeni primjenom ove ekonometrijske metode, a sve u cilju ocjene efikasnosti modela ruralnog razvoja.

Glava četiri je u značajnoj mjeri dala originalnost ovom istraživanju, posebno zbog činjenice da se za većinu varijabli pokazalo da su smjer i intenzitet usklađeni sa polaznim istraživanjima, teorijskim stavovima i hipotezama.

U skladu sa prethodno navedenim, diskusija i zaključak su u velikoj mjeri odrazili zahtjeve koji su postavljeni predmetom, ciljevima i hipotezama istraživanja. Stoga je logično da je autor ove doktorske disertacije veoma detaljno i kompetentno sumiraao i naučn opisao rezultate svog istraživanja. Čini se,

da su diskusija i zaključci ključni dijelovi ove doktorske disertacije.

Prvi dio diskusije i zaključaka autor je dijeli na opšte zaključke i diskusiju, i na rezultate kvantitativnih istraživanja. Iako pregled literature pokazuje da su dosadašnja istraživanja ove teme uglavnom multidisciplinarna, autor ipak zaključuje da je ruralni razvoj ipak primarna tema u više ekonomskih istraživanja pa ga ekonomisti opravdano klasifikuju kao dominantnu ekonomsku naučnu temu. Što vodi i generalnom zaključku da je ruralni razvoj multifunkcionalni pristup ekonomskom razvoju.

Kako je istraživanje potvrdilo da razvoj ruralnih prostora zavisi od ekonomskog modela i snage privrede, te geografskih i prirodnih karakteristika ruralnog područja, u skladu sa tim autor doktorske disertacije zaključuje da “ruralni razvoj, uz opšti ekonomski rast i progres utiče na ukupan društveni prosperitet i ekonomsko blagostanje na ruralnim područjima”.

Orijentacija na ruralni razvoj doprinosi direktnim i indirektnim koristima.

U tom kontekstu autor je rekapitulirao ključne momente koji determinišu evoluciju i specifičnosti ruralne politike i ruralnog razvoja: finansijska sredstva, napuštanje tradicionalne agrarne proizvodnje, politički koncensus i deklaracija sa konferencije u Korku, stvaranje i jačanje komunitarnih fondova u Evropskoj uniji, budžetska podrška iz budžeta i sl.

Istraživanje je pokazalo da zemlje sa većim GDP izdvajaju više sredstava za ruralni razvoj.

Ipak, poljoprivreda najviše određuje ruralnu komponentu, posebno u Evropskoj uniji u kojoj je poljoprivredna politika značajna komunitarna politika. Autor doktorske disertacije pravilno uočava da “ako država ili regija imaju predispozicije za intenzivnu i konkurentnu agrarnu proizvodnju, direktna ulaganja u poljoprivredu imaju prednost u odnosu na ruralni razvoj, pa ga smatra pravilom u kreiranju budžetskih proporcija”.

U zaključcima je navedeno da su rezultati komparativne analize pokazali istinitost hipoteze da “privredna struktura utiče na izbor ruralnog modela. Zemlje koje su orijentisane na sektore usluga ili industrije izdvajaju sredstva u ruralni razvoj bez obzira na veličinu, pa zbog toga postoje sličnosti ruralnog razvoja Austrije i Švajcarske, Francuske i Njemačke te Španije i Italije”. Stoga podrška ruralnom razvoju u većim zemljama orijentisanim na turizam ili usluge može biti veća i od direktne podrške poljoprivredi.

Dalje, rezultati su potvrdili hipotezu da izbor modela ruralnog razvoja zavisi od geografskih, demografskih, prirodnih i ostalih faktora. Potvrđena je hipoteza o povezanosti razvoja ruralnih područja i budžetske pomoći, odnosno da od iznosa i ročnosti zavise ruralni i agrarni output.

Pored toga, ruralni razvoj je kompleksna kategorija jer uključuje i multifunkcionalne promjene i diversifikaciju ekonomskih aktivnosti.

Stepen ruralne razvijenosti pokazuje ekonomsko-socijalnu, privrednu, demografsku i održivu snagu prostora. Konačno, ruralni razvoj se veže za zaštitu životne sredine, pri čemu Evropska unija štiti životnu sredinu i preko ruralnog razvoja.

Kvantitativni pokazatelji su analizirani za Evropsku uniju i optimalne kombinacije po zemljama.

U radu je dokazano da dominantno urbana područjima Evropske unije imaju GDP per capita veći u odnosu na prosjek Unije, dok je na ruralnim područja ostvaruju GDP per capita za blizu 1/3 ispod prosjeka Evropske unije. Prelazna područja imaju za oko 13% manji prosječno ostvareni GDP, što ukazuje da su razlike još uvijek velike. Ipak, u odnosu na desetogodišnji period jas između dominantno ruralnih i dominantno urbanih regija je smanjen. Autor doktorske disertacije zasluge pripisuje dijelom i ruralnoj politici Evropske unije.

U slijedećem segmentu zaključaka autor izlaže osnovne pokazatelje nekih popularnih modela ruralnog razvoja. Dokazuje da su ključni pokazatelji ekonomski, socijalni, demografski, prirodni, pa i infrastrukturni. Tako npr. OECD indikatori uključuju 4 stuba: stanovništvo i migracije, društveno blagostanje i jednakost, ekonomsku strukturu i performanse, i okruženje i održivost. Preko statističke analize potkrepljuje većinu stavova i zaključaka, posebno onih koji su vezani za stepnu ruralnost Evropske unije i izabranih zemalja članica. Sumarno, članice sa predominantno ruralnim regijama čine oko 80% su Finska, Estonija, Irska, Austrija, Portugal. Slovenija, Irska i Rumunija imaju preko 50% stanovnika u ruralnim regionima, dok su zemlje sa većinskim urbanim teritorijama Malta, Velika Britanija, Holandija, te Belgija, Švedska, Španija, Latvija.

Autor zaključuje da „ruralni razvoj Evropske unije prepostavlja održive ekonomske, socijalne, demografske, kulturne i druge komponente, kroz ostvarenje ciljeva: demografski, diverzifikaciju ekonomske baze, zaposlenost i apsorbovanje viška radne snage, bolje usluge, rast MSP, zdravstvena zaštita i odgovornost za vlastiti razvoj. Dodaje, da su ciljevi ruralne politike 2014-2020. usklađeni sa ciljevima EU2020 i ciljevima ZPP, što uključuje 3 strateška cilja: poboljšanje konkurentnosti poljoprivrede, održivo upravljanje prirodnim resursima i klimatskim aktivnostima, te balansiran

teritorijalni razvoj ruralnih ekonomija i zajednica“.

Istraživanje je pokazalo da je evro-model ruralnog razvoja kreiran u cilju multifunkcionalnog razvoja poljoprivrede i okruženja, ekonomskog razvoja, te ekomske i društvene kohezije. Svi navedeni stavovi i činjenice, dokazani su putem komparativne, statističke i deskriptivne analize, i konveniraju sa polaznim hipotezama na kojima se temelji istraživanje.

U slijedećem dijelu dati su rezultati kvantitativnih istraživanja. Analize trenda pokazatelja za modeliranje ruralnog razvoja pokazuju da GDP per capita ruralnih prostora EU ima opadajući trend, dok ostali pokazatelji opravdavaju ulaganja u ruralni razvoj Evropske unije (npr. trend produktivnosti rada na ruralnim prostorima ima pozitivan nagib, nezaposlenost ima opadajući trend, indeks siromaštva ima opadajući trend, i indeks turističke infrastrukture ima izuzetno rastući trend).

Dakle, rezultati istraživanja konveniraju sa ciljevima ruralne politike Unije koji uključuju ekomske i socio-demografske, kao i održive ciljeve. Time je potvrđena hipoteza o opravdanosti ulaganja u ruralni razvoj. To je potvrdila kvantitativna analiza za izabrane zemlje članice, kao i analize na komunitarnom nivou.

Tako npr. autor disertacije dokazuje da izdvajanja za ruralni razvoj Francuske imaju sličan trend i „daju identične rezultate kao u cijeloj Evropskoj uniji, dok trend izdvajanja za ruralni razvoj u Italiji stagnira“. Njemačka ima rastući trend ulaganja u ruralni razvoj, a opadajući trend GDP per capita na ruralnim prostorima, dok je „blagi rastući trend produktivnosti u poljoprivredi, opadajuće trendove nezaposlenosti i indeksa siromaštva na ruralnim prostorima, i kao iznenađenje opadajući trend turističke infrastrukture“. Na isti način autor analizira stanje u Španiji, Grčkoj, Mađarskoj, Poljskoj i Rumuniji.

Za dodatnu provjeru postavljenih hipoteza autor doktorske disertacije je koristio nekoliko statističko-ekonometrijskih metoda. Jedna od glavnih je PCA metoda koja daje prediktorske varijable pomoću kojih se određuje nivo uticaja na zavisnu varijablu GDP per capita ruralnih područja EU. Autor je ocjenu uticaja izabranih faktora na zavisnu varijablu izvršio regresionom i faktorskom analizom. Faktorska i regresiona analiza su sa visokim stepenom koegzistencije potvrstile postavljene hipoteze u ovoj doktorskoj disertaciji. Uticaj izabranih pokazatelja ruralnog razvoja na rast GDP per capita provjeren je i u DEA modelu. Izvršena je i dopunska analiza tzv. „slack“ vektorom koji daje informacije za područja koje neefikasna zemlja može poboljšati u nastojanju da ruralni razvoj učini efikasnijim. Provjera DEA modelom je potvrdila rezultate faktorske i regresione analize koji su, kako je već rečeno, potvrdili postavljene hipoteze iz ove doktorske disertacije. Može se zaključiti da je autor

doktorske disertacije koristio veći broj složenijih statističkih i ekonometrijskih metoda, pri čemu je izvršio adekvatan izbor istraživačkih varijabli, dobio korektne rezultate i kredibilno ih komentarisao.

U skladu sa prethodnim autor je dao finalni zaključak da su "ekonometrijska, statistička i komparativna analiza potvrdile da je model koji koristi Evropska unija relevantan, primjenjiv i poželjan za implementaciju ruralnih politika u razvijenim zemljama, kakve su članice Evropske unije".

Rezultati istraživanja potvrdili su hipoteze postavljene u disertaciji, i dokazuju da se korak po korak ostvaruju strategijski ciljevi ruralnog razvoja.

Rukopis ove doktorske disertacije sa sadržajem i literaturom ima 210 strana teksta, od čega sadržaj ima 3 stranice, a literatura 6 stranica. Rukopis ima 48 395 riječi i 293 486 karaktera.

Disertacija je pisana fontom Times New Roman veličine 12, format A4, na latiničnom pismu, proreda 1,5.

Citirano je 57 izvora i to: načunih radova, knjiga, studija, strategija i internet izvora. U fus-notama su date određene napomene, komentari, stručna pojašnjenja ili kratka teorijska objašnjenja i sl.

Doktorska disertacija ima 19 tabela i 80 grafikona.

U skladu sa čl. 3. Pravilnika o postupku provjere originalnosti završnih radova na II i III ciklus studija Univerziteta u Banjoj Luci, doktorska disertacija kandidata mr Rodoljuba Topića pod nazivom „Kreiranje modela ruralnog razvoja u razvijenim zemljama“, prošla je provjeru originalnosti doktorske disertacije o čemu postoji odgovarajući izvještaj.

а) Истачи основне податке о докторској тези: обим, број табела, слике, број цитиране литературе и навести поглавља.

2.УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Kao što je rečeno istraživanje u ovoj doktorskoj disertaciji je usmjereni na analizu faktora i principa modeliranja politike ruralnog razvoja. Ruralna politika predstavlja značajnu i rastuću komponentu poljoprivredne politike, što se posebno odnosi na Evropsku uniju. Ruralni razvoj snažno promoviše i održivost razvoja uopšte, konkretno u evropskim ruralnim oblastima kroz fokus na ekonomsku, socijalnu i ekološku pitanja. Izbor i kreiranje modela ruralnog razvoja zavise od ekonomskih snaga države. U konkretnom istraživanju autor doktorske disertacije definije osnovni problem istraživanja pitanjem u kojoj mjeri "izbor i trajanje modela integralnog ruralnog razvoja zavise od ekonomskih snaga

države i političkih odluka o preraspodjeli dijela GDP za podršku ruralnom razvoju”, kao i, imaju li “razvijene ekonomije, za razliku od nerazvijenih veću perspektivu za implementaciju ambicisionih dugoročnih modela integralnog ruralnog razvoja”?

U skladu sa pitanjima, odnosno predmetom i problemom israživanja, formirane su istraživačke hipoteze, glavna i pomoćne. Suština glavne hipoteze se svodi na utvrđivanje uticaja državne podrške na razvoj ruralnih područja. Jer, na ruralni razvoj utiče ekomska snaga zemlje i politička volja da se dio GDP usmjeri u korist ruralnog sektora. Autor korektno zaključuje da razvijenije zemlje izdvajaju veća sredstva za ruralni razvoj.

Pomoćne hipoteze predstavljaju dopunu glavne, odnosno pretpostavljaju da privredna struktura zemlje ili regije bez obzira na veličinu države utiče na model ruralnog razvoja. Konačno, na ruralni razvoj djeluju geografski, demografski i drugi faktori, prije svega prirodni resursi.

Autor polazi od prepostavke da je podrška ruralnom razvoju u zemljama sa prirodnim različitostima, ili privredama koje su orijentisane na turizam i uslužne djelatnosti veća od direktnе podrške poljoprivredi. U skladu sa postavljenim hipotezama definisane su zavisne i nezavisne varijable.

Na bazi definisanog problema i predmeta, te definisanih ciljeva istraživanja, uspostavljena je veza između posmatranih varijabli, prije svega provjerom putem statističke i ekonometrijske analize.

Istraživajući temu ove doktorske disertacije autor je konsultovao brojnu relevantnu literaturu. U tom pregledu su navedeni ključni citati, definicije, elaboracije i rezultati istraživanja.

Između ostalog, konstatuje se da je definicija ruralnog razvoja kompleksna i podrazumijeva integralni, višeektorski i održivi razvoj ruralnih teritorija (Bryden, Foxà, & Viladomiu, 2019). Oni smatraju da je razvoj ruralnih područja posebno važan za diverzifikaciju ekonomije u periodima strukturnih promjena, procesa depopulacije itd. Nastavljaju da lošiji socio-ekonomski pokazatelji ukazuju da su svjetski ruralni prostori pasivni, kao i da pod uticajem globalizacije, urbanizacije i industrijalizacije postaju neutraktivni, pa diverzifikaciju ruralne ekonomije vide kao važan i gotovo neophodan uslov demografske obnove, i dalje, osnove održivosti svih drugih komponenti ekonomskog i šireg društvenog razvoja. Čini se da je ovo sukus opšteg pogleda na ruralni razvoj (i šire), koji zastupa jedan od vodećih eksperata i istraživača ruralnog razvoja, Bryden.

Dalje, autor širi ekonomsko socijalni obuhvat ruralnog razvoja novim citatima. Ruralni razvoj, odnosno ekonomsko-socijalni institut „ruralni razvoj“ je relativno nova tema u teoriji i praksi ekonomskog razvoja. Vezan je za zemlje tzv. „trećeg svijeta“ u vrijeme kada se u svijetu problematizuje relacija hrana:siromaštvo:populacija (Zakić, 2001). Dalje, o poljoprivredama nerazvijenih zemalja u periodu

1945-1960. godine u literaturi iz oblasti teorije razvoja pisalo se vrlo malo. U to vrijeme tzv. industrijsko društvo je okrenuto protiv „ruralnog društva“ na taj način što seljaka (i malog farmera) tjera da se uklapa u tržišni sistem koji počiva na ekonomskoj racionalnosti (Zakić, 2001). Dalje, komunalni razvoj u fokus stavlja pružanje pomoći tokom prve dvije dekade nakon Drugog svjetskog rata, a sam program se bazira na dvije dimenzije: ekonomskoj i političkoj, koje znače izgradnju demokratskih institucija i doprinos materijalnom blagostanju ruralne populacije bez revolucionarnih promjena u postojećem političkom i ekonomskom poretku (Bryden & Mantino, 2017; Bryden J. M., 2019; Popović, 2009).

Kada je riječ o Evropskoj uniji, autor polazi od njenog stvaranja i implementacije Zajedničke poljoprivredne politike. ZPP ujedinjene Evrope (EEZ) utemeljena je davne 1957. godine (Rimski ugovor). Autor disertacije uočava da se promjene u većoj podršci ruralnom razvoju pojavljuju u posljednjoj deceniji dvadesetog vijeka (Mekšerijeve reforme - MaC Sharry Reforms, 1992) kojima se nagovijestava djelimična transformacija tradicionalne evropske poljoprivredne politike u politiku ruralnog razvoja. Tako se reformisana ZPP fundira na dva stuba: prvi čini cjenovnu i direktnu podršku (podrška tržištu), dok drugi čini politiku ruralnog razvoja. Ranija istraživanja pokazuju da većina članica Evropske unije (gotovo sve) primjenjuje neke od mjera ruralne politike. Oslonjaju se na politiku razvoja ruralnih prostora, bar u minimalnom obimu (Bryden J. M., 2019; Bryden & Mantino, 2017). Većina navedenih autora smatra da model ruralnog razvoja koriste i zemlje sa „periferije Evrope“ u čemu se posebno ističu one koje su zauzele politički stav da se priključe Uniji. U tom kontekstu ova politika ima snažan kohezioni karakter. Pored izuzetno velikih izdvajanja sa nivoa EU kao i sa nacionalnih, regionalnih i lokalnih nivoa, postoji povoljna ili bespovratna sredstva za ruralni razvoj koja stoje na raspolaganju zemljama koje se nalaze u nekoj predpristupnoj fazi.

Dio istraživanja ruralnog razvoja se odnosi na definisanje osnovnih ekonomskih kategorija (saglasno tome da je riječ o novijoj razvojnoj politici). I u nekim nučnim radovima prestižnih svjetskih časopisa iz prve polovine XX vijeka pokušava se definisati šta je to ruralna ekonomija (Ise, 1920). Ipak, može se smatrati da je u određenoj mjeri i termin agrarna ekonomija relativno nov i kao takav prethodi stvaranju teorije i prakse o ruralnoj ekonomiji. Većina autora smatra da u ruralni razvoj, pored primarne poljoprivredne proizvodnje, spadaju prerađivačka industrija (bazirana na sirovinama poljoprivrednog porijekla i raspoloživoj lokalnoj radnoj snazi), vodoprivreda, ribarstvo, rudarstvo, šumarstvo, lovstvo, trgovina i druge usluge, turizam, zanatstvo, te brojne aktivnosti vezane za prostorno uređenje, organizaciju stanovanja, korištenje slobodnog vremena, očuvanje zdravlja ljudi, obrazovanje i

permanentna obuka, održavanje ekološke ravnoteže između čovjeka i prirode koja, između ostalog, podrazumijeva samoodrživ razvoj poljoprivrede" (Popović, Zakić, & Stojanović, 2009).

Upravljanje ruralnim razvojem podrazumijeva postojanje određenih principa. Na tim principima grade se politike, strategije i mјere integralnog ruralnog razvoja. Na njima se upravlja ruralnom ekonomijom. Pa su i osnovni principi po kojima se upravlja ruralnom ekonomijom (Popović, 2009): ravnomjernost razvoja na bazi raspoloživih resursa, zaustavljanje migracija sa sela i prilagođavanje međunarodnom okruženju sa nekoliko aspekata među kojima su najvažniji ekološki, demografski, ekonomsko socijalni, institucionalni i dr. U tom smislu, uspješna politika ruralnog razvoja je ona koja ostvaruje sljedeće ciljeve, odnosno omogućuje ruralnim područjima da: zadrži populaciju i životno vitalnu strukturu, diverzificira ekonomsku osnovu van primarnog sektora, održe ili čak povećavaju stope zaposlenosti i apsorbiraju viškove radne snage u primarnom sektoru, ujednače ruralne i urbane stope siromaštva i nezaposlenosti, prioritetno zaposle žene i omladinu, lakše pristupe osnovnim uslugama, i prošire imovinsko-vlasničke strukture inicirajući osnivanje malih preduzeća itd. (The Wye Group Handbook, 2007). Ili, da je ruralni razvoj kvalitativno kompleksna kategorija jer se uz rast GDP događaju multifunkcionalne strukturne promjene i diversifikacija ekonomskih aktivnosti (Popović, 2005; Popović, 2004). Od ostalih definicija autor doktorske disertacije je preuzeo nekoliko relevantnih citata. Tako ruralni sektor ili ruralno područje analizira preko makroekonomskih pokazatelja ruralnog karaktera. U tom kontekstu, akceptira osnovne makroekonomiske aggregate i pokazatelje za ruralnu teritoriju ili sektor koje definiše G. Popović (Popović, 2006; Popović, 2007). Autor izdvaja i istraživanja koja su vezana za održivost ekonomskog razvoja. Kako su ruralni prostori u smislu kvaliteta životne sredine, ekološki i u smislu biodiversifikacije u mnogo boljem položaju od urbanih i intermedijalnih područja, model ruralnog razvoja je projektovan tako da se uz brži razvoj ruralnih teritorija zadrže pa i poboljšaju performanse održivosti (Popović, Zakić, & Stojanović, 2009). Nalazi da svi programi i projekti ruralnog razvoja sadrže održivu komponentu mnogo širu od klasične ekološke dimenzije. Projekti ruralnog razvoja podrazumijevaju poštovanje principa društveno odgovornog poslovanja (Popović & Coprka, 2011). Iako, konstatiše i postojanje problema koji su sažeti u brojnim istraživanjima. Dugoročno, ugrožena je svjetska ekonomija, posebno poljoprivreda, zdravlje stanovništva i uopšte cjelokupna životna sredina (UNFCCC, 2013). Istraživanja su pokazala da održivi razvoj integriše ekonomiju, ekologiju, tehnologiju i društvo, kako bi se preduprijedile ireverzibilne promjene okoline (Geografy Dictionary, Oxford University Press). Koncept održivog razvoja naglašava balans, ravnotežu između interesa ekonomskog rasta i zaštite okoline, respektujući međugeneracijske transfere, zaštitu neobnovljivih resursa i različite principe i odgovornosti političara. Teorije humanog razvoja, pokušavaju da modeluju optimalnu kombinaciju humanog, socijalnog

kapitala i institucija, kako bi se osigurali najbolji efekti za svaku osobu (Moreira & Crespo, 2012). Konkurentni razvoj - Nacionalna konkurentnost je posebno važna za otvorene ekonomije, gdje međunarodna trgovina i strane investicije povećavaju mogućnost poboljšanja životnog standarda (Moreira & Crespo, 2012).

Neka istraživanja su pokazala da su poljoprivreda i proizvodnja hrane najrazvijenija u razvijenim zemljama, iako u njima učestvuje u stvaranju ukupnog GDP sa svega 2-3% (Hartarska, Nadolnyak, & Shen, 2015). Dalje, autor nalazi da su npr. u Evropskoj uniji strateške politike ruralnog razvoja u procesu tranzicije usmjerenе na 3 ključna područja (Popović, Zakić, & Stojanović, 2009): postepeni zaokret od sektorskog ka teritorijalnom pristupu, postupno podsticajno partnerstvo između sektora koji utiču na razvoj ruralne ekonomije, te naučno utemeljena diverzifikacija regionalnih politika ruralnog razvoja. Istraživanja su pokazala da će se uz koncept ruralnog razvoja u tranzicionim zemljama negdje zadržati sektorski pristup, dok će negdje jačati multisektorski pristup. U većini slučajeva i regionala preovladava „miks“ pristup (Kalantaryan, Scipioni, Natale, & Alessandrini, 2021)

Autor doktorske disertacije je jedan dio rada posvetio i klasičnim ekonomskim modelima. Tako, Rostov u svojoj analizi, nije uzeo u obzir iskustva zemalja, različitih kulturnih razlika i tradicije, te je stoga teško primjenjiva za sve zemlje u razvoju. Takođe, Rostov u svom radu analizira isključivo populaciono, resursno i prostorno velike zemlje, te zanemaruje male (Reinert, Ghosh, & Kattel, 2016). Dalje, novi pogledi na razvojni model odnose se na pretpostavku o većem zaduživanju zemalja u razvoju kako bi se obezbijedio dodatni kapital (investicije) i stvorili uslovi za ekonomski rast, iako se kroz istoriju pokazalo da to kasnije uzrokuje probleme otplate duga i nemogućnost napredovanja u razvoju (Todaro & Smith, 2020). Ili, autor preuzima stav da prelaz radne snage iz poljoprivrede u industriju vodi povećanju granične produktivnosti i visine zarada u poljoprivredi, ali i smanjenju produktivnosti i visine zarada u industriji. Istraživanja su pokazala da bi u takvom slučaju moglo biti doći i do izjednačavanja zarada u poljoprivrednom i industrijskom sektoru. Rezultat procesa transfera radnika je, da dolazi do izjednačavanja zarada i graničnog proizvoda u poljoprivredi i industriji. Stoga nema potrebe za proširenjem industrijskog sektora, jer radnici više nemaju motiv za transfer iz jedne grane u drugu (Reinert, Ghosh, & Kattel, 2016). Ovi istraživači su pokazali da ta teorija daje prednost makroekonomskoj politici ponude, teoriji racionalnih očekivanja, te teoriji javnog izbora. Suština neoklasičnog pristupa se ogleda u mješovitom ekonomskom sistemu, u kome funkcioniše slobodno djelovanje tržišta, kada daje efikasne rezultate (Reinert, Ghosh, & Kattel, 2016). U slučajevima tržišnih neuspjeha koristi se državna regulacija (Todaro & Smith, 2020). Ubrzanje ekonomskog rasta i razvoja moguće je kroz prihvatanje koncepcije slobodnog tržišta i laissez-faire ekonomije. Inače, neoklasična

teorija slobodnog tržišta ima tri pristupa (Todaro & Smith, 2020; Moreira & Crespo, 2012). Prvo, osnove neoklasičnog modela rasta postavili su R. Solow i T. Swan (1956) po kojima se model često naziva i Solow-Swanov model rasta. Neoklasični pristup rastu naglašava ulogu ponude proizvodnih faktora u procesu rasta u kratkom i srednjem roku, dok je u dugom, stopa rasta određena tehnološkim napretkom. Dalje, istraživanja pokazuju da nova, ili teorija endogenog rasta nudi drugačija objašnjenja ekonomskog rasta od neoklasične teorije (Todaro & Smith, 2020). Navedeno je, tehnološki napredak u Solow-Swanovom modelu je egzogeno zadan, pa stoga, ključni faktor koji određuje stopu rasta modelom uopšte nije objašnjen.

Izbor literature je adekvatan postavljenom cilju istraživanja i namjeri autora disertacije da pomoću izabranih naučno-istraživačkih metoda dokaže postavljene hipoteze. U tom kontekstu, korektno je izabrana i pravilno navođena naučno istraživačka građa iz navedenih eksternih izvora koji se nalaze u spisku literature.

- а) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и циљ истраживања;
- б) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан;
- в) Навести допринос тезе у рјешавању изучаване проблематике;
- г) У прегледу литературе треба водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свету.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

U naučnom istraživanju, formulisanju i prikazivanju rezultata istraživanja u ovoj doktorskoj disertaciji korištena je veoma bogata teorijska i empirijska, kao i statistička građa. Izbor materijala i istraživačke građe je izvršen na osnovu kriterijuma naučne relevantnosti i adekvatnosti za obradu istraživačke teme. Empirijsko istraživanje u ovom naučno istraživačkom radu realizovalo se kroz prikupljanje i analizu podataka iz sekundarnih izvora koje su objavile međunarodne, državne i entitetske institucije za koje se smatra da su relevantne za istraživanje definisanog problema istraživačkog rada.

Dakle, u radu su korišteni naučno relevantni statistički izvori. U svrhu postizanja ciljeva istraživanja i testiranja postavljenih hipoteza prikupljeni su podaci iz domaćih i stranih izvora.

Ključni izvori podataka su nacionalne statističke institucije, nacionalne centralne banke, internet sajt MMF-a, internet sajt Evropske centralne banke, internet sajt Svjetske banke, ali prije svega EUROSTAT, kao i drugi relevantni izvori. Od sekundarnih izvora literature i podataka korišteni su naučni i stručni članci, knjige, te ostale publikacije vezane za područje istraživačke teme. Primjećuje se da kandidat gotovo u svim fazama izrade rada koristi deduktivni metod analize relevantne bibliografske

građe. Primjenjujući ovu metodu uspjeva da identificuje dosadašnja istraživanja o osnovnim ekonomskim zakonomjernostima kao i najnovijim teorijskim konceptima iz oblasti predmeta istraživanja.

U izradi ove doktorske disertacije autor uz jednostavnije koristi i složene statističke metode za provjeru međusobnih odnosa između posmatranih ekonomskih varijabli u svrhu dokazivanja postavljenih naučnih hipoteza. Dakle, pored deskriptivne, koristi veći broj drugih metoda. Osnovni metod analize u ekonomskoj nauci je apstrakcija. Metodom apstrakcije iz analize su isključujene manje bitne varijable, odnosno autor se fokusira na uticaj ekonomskih varijabli koji imaju snagu, odnosno istražuje se uticaj preraspodjеле dijela GDP prema ruralnim prostorima tj. u ruralni razvoj. Metodom apstrakcije se dolazi do principa za kreiranje modela koji odražava tendenciju razvoja posmatranih pojava.

Kandidat koristi metod komparativne analize kao važno analitičko sredstvo za prikupljanje sekundarnih podataka radi utvrđivanja identičnosti, različitosti i sličnosti posmatranih pojava i korelacionih odnosa predmetnih ekonomskih varijabli u EU, dok metod sinteze koristi kako bi više elemenata postavila u logičnu cjelinu na osnovu čega, dalje, formuliše pravilne zaključke u vezi sa postavljenim hipotezama. Autor doktorske disertacije na definisani model primjenjuje ekonomsku analizu čiji je osnovni zadatak uspostavljanje zakonomjernosti među varijablama od kojih se kreiraju ruralni modeli. A ekomska analiza počinje skupom pretpostavki, pa autor logički izvodi određena predviđanja o ekonomskom ponašanju ljudi, preduzeća ili privrede.

Na taj način autor doktorske disertacije analizira međusobne odnose između ekonomskih kategorija, te nakon toga izvodi relevantne zaključke, što se posebno vidi u poslednjem dijeli Diskusija i zaključak. Ovakvim postupkom autor formira i daje kompleksnije stavove o funkcionisanju ekonomskih procesa u kontekstu primjene ruralne politike, prije svega za područje Evropske unije.

Ekonomskom analizom se „razotkrivaju“ odnosi između posmatranih varijabli, dok metodu indukcije autor koristi za definisanje integralnog modela ruralnog razvoja. Istiće njegov značaj za ekonomski razvoj i ukupan društveni prosperitet ruralnih teritorija, a zatim kvantitativno mjeri varijable kojima ocjenjuje dostignuti nivo ruralnog razvoja, koristeći dio tzv. ruralnih indikatora.

Na osnovu sprovedenog empirijskog istraživanja uz pomoć statističkih i ekonometrijskih metoda i tehnika dolazi do opših zaključaka o uzročno-posljedičnoj vezi između ekomske snage države i podrške politikama ruralnog razvoja, sa jedne strane i održivog razvoja ruralnih oblasti, sa druge strane.

Od konkretnih statističkih i ekonometrijskih metoda, autor doktorske disertacije uz izračunavanje linija trenda koristi faktorsku i regresionu analizu, kao i DEA model. Dakle, jedna od metoda glavnih je PCA metoda. Autor daje izračun glavnih komponenti prediktorskih varijabli pomoću kojih se određuje nivo

uticaja na zavisnu varijablu GDP per capita ruralnih područja za Evropsku uniju. Zavisna varijabla GDP per capita u analizi je u stvari proksi varijabla ekonomskog razvoja ruralnih područja Unije. Za ocjenu uticaja objašnjavajućih (izabranih faktora) na zavisnu varijablu (GDP pc) korektno koristi regresionu analizu. Multivariantna faktorska analiza je skup statističko-matematičkih postupaka kojim se može utvrditi zavisnost između posmatranih varijabli. Rastom broja varijabli raste potreba za poznavanjem njihove strukture i međuodnosa. U radu se koristi PCA tehnika zasnovana na varijansama, smanjivanjem dimenzije problema uz zadržavanje maksimalno mogućeg varijabiliteta. Polazne promjenljive transformišu se u linearne kombinacije originalnih promjenljivih, da se obuhvati što veći dio varijanse originalnog skupa promjenljivih (Vidal & Sastry, 2016). Faktorska analiza se provodi u četiri koraka: ocjena opravdanosti faktorske analize, izdvajanje, rotacija faktora i izračunavanje faktorskih skorova, što autor i čini. Manji broj promjenljivih omogućava lakšu interpretaciju rješenja, a varijante se formiraju zbog maksimiziranja objašnjenja cijelog seta varijabli. Stock i Watson (1998; 2002) su istraživali faktorsku analizu i prognoze makroekonomskih varijabli. Autor je izvršio korektan izbor metode, jer se ove analize koriste za utvrđivanje da li nezavisne promjenljive objašnjavaju značajan dio varijabiliteta zavisno promjenljivih, odnosno da odrede dio varijabiliteta zavisne promjenljive objašnjene jednom ili više nezavisnih promjenljivih. Autor doktorske disertacije je koristio softversku aplikaciju SPSS verzije 23.

Kako je navedeno, u cilju ocjene efikasnosti ruralnog razvoja autor je koristio DEA (*Data Envelopment Analysis*) metodu linernog programiranja koju su razvili Čarns i ostali (Charnes, Cooper, & Rhodes, 1978). Bazirajući se na mjerjenje efikasnosti ova metoda se primjenjuje kada su dostupne informacije o više angažovanih ulaza i realizovanih izlaza za svaku od n DMU (Decision Making Units) čiju se efikasnost analizira. Mjera efikasnosti DEA metodom je relativna i zavisi od toga koje se jedinice posmatranja uzimaju u obzir, koliki je njihov broj uključen u analizu, kao i od broja i strukture ulaza i izlaza (Cooper, Seiford, & Tone, 2006). Kod izlazno orijentisanog DEA modela, koji je primjenjen u ovoj doktorskoj disertaciji, analizom se određuje težina ulaza i izlaza tako da DMU ima najveću relativnu efikasnost, a težinski zbir ulaza posmatrane DMU je jednak jedinici.

U skladu sa prethodnim, primjenjene metode su adekvatne, savremene i pouzdane, a obezbjeđuju dovoljan stepen tačnosti. Nije bilo promjena u odnosu na plan istraživanja koji je dat prilikom prijave doktorske teze.

Ispitani parametri daju dovoljno elemenata za pouzdano istraživanje i donošenje relevantnih zaključaka.

Statistička i ekonometrijska obrada podataka je adekvatna, pri čemu su rezultati istraživanja jasno

prikazani.

- а) објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- б) дати кратак увид у примјењени метод рада при чему је важно оцјенити следеће:
- в) да ли су примјењене методе адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
- г) да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
- д) да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
- е) да ли је статистичка обрада података адекватна;
- ж) да ли су добивени резултати јасно приказани;

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Naučni doprinos doktorske disertacije proizilazi iz rezultata do kojih se došlo izradom ovog naučno-istraživačkog rada, a koji proističu iz predmeta i postavljenih ciljeva istraživanja. Rezultati istraživanja odgovaraju na postavljena pitanja o cilju i predmetu istraživanja, kao i na postavljene hipoteze.

Istraživanje u ovoj doktorskoj disertaciji predstavlja naučni doprinos ekonomskoj nauci. Jer, preko definisanih ciljeva, izbora metoda i načina istraživanja, pokazuju da su putem naučne analize, kvantitativne provjere i potvrde hipoteza stečena nova saznanja o značaju integralnog ruralnog razvoja u kontekstu ubrzanja ekonomskog razvoja i ukupnog društvenog prosperiteta na ruralnim teritorijama.

Istraživanje je provedeno na izabranim razvijenim zemljama i Evropskoj uniji kao cjelini. Dalje, poseban doprinos odnosi se na definisanje integralnog ruralnog razvoja za pojedine zemlje u zavisnosti od njihove ekonomske razvijenosti, geografskih i socijalnih karakteristika. U ovom istraživanju autor doktorske disertacije istražuje i neke aspekte održivog razvoja, koji se ogledaju u analizi održivosti ekonomskog razvoja evropskih ruralnih područja.

Autor doktorske disertacije je statističkom i ekonometrijskom analizom utvrdio efikasnost (a time i opravdanost) ulaganja u ruralni razvoj, ali je uočio da su ulaganja u poljoprivredu i ruralni sektor direktno zavisna od snage nacionalne privrede, kao i učešća poljoprivrede i ruralnog sektora u nacionalnom GDP. Analiza je jasno pokazala da izbor modela ruralnog razvoja zavisi od snage nacionalne ekonomije, kao i politike, odnosno ambijenta u kojem se ruralna politika implementira.

Kvantifikacija odnosa između posmatranih varijabli razotkriva razmjere ruralne politike i stepen efikasnosti modela ruralnog razvoja zemalja Evropske unije koje se razlikuju u nivou ekonomskog razvoja, kao i izdvajanjima za ruralni razvoj. Već je istaknuto da je u ovom istraživanju dokazano

da razvoj ruralnih prostora zavisi od ekonomskog modela i snage privrede, geografskih i prirodnih karakteristika određenog ruralnog područja. Posljedično, ruralni razvoj, pored ostalih generatora rasta i razvoja doprinosi opštem ekonomskom napretku i blagostanju. Odnosno, ruralni razvoj stvara direktnе i indirektnе ekonomske koristi.

U ovom istraživanju autor doktorske disertacije analizira uticaj najvažnijih faktora (varijabli) koji opredjeljuju ruralne politike i ruralni razvoj izabranih evropskih zemalja. Najvažniji segment u ovom istraživanju odnosi se na potvrdu postavljenih hipoteza putem faktorske i regresione analize, i DEA modela. Ključni momenti ruralne politike analizirani drugim istraživačkim metodama odnose se na sredstva podrške, analizu komunitarnih fondova Evropske unije, budžetsku podršku iz sredstava zajedničkih politika (komunitarnog budžeta), ali i druge teme. Rezultati istraživanja pokazuju da zemlje sa većim GDP izdvajaju više sredstava za ruralni razvoj. Kada se konkretno posmatra Evropska unija, istraživanje je pokazalo da je evropski ruralni razvoj koncipiran na održivim ekonomskim, demografskim i drugim prepostavkama, koje se mogu posmatrati i kroz zacrtane ciljeve: demografsku obnovu i zaposlenost, diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti, rast sektora ruralnih usluga, nova MSP, zdravstvo, infrastruktura i dr. Ovo istraživanje je pokazalo da evropski model ruralnog razvoja predstavlja optimalan izbor u cilju podsticanja društvene kohezije u Evropskoj uniji.

Stoga je zaključak autora ove doktorske disertacije da ukoliko neka teritorija posjeduje resurse za razvoj intenzivne poljoprivrede, tada se treba opredijeliti za direktnu podršku. Suprotno tome, prednost ima politika ruralnog razvoja.

Dodatno, u ovom istraživanju je potvrđena hipoteza da privredna struktura utiče na izbor ruralnog modela, i to je značajna nova naučna činjenica. Kao primjer, autor iznosi da je podrška ruralnom razvoju u većim zemljama koje npr. preferiraju razvoj turizma ili usluga, ulaganja u ruralni razvoj trebala bi biti dinamičnija od direktne podrške poljoprivredi.

Izbor modela ruralnog razvoja zavisi od ostalih resursa: geografskih, demografskih, prirodnih i drugih, te zahtijeva multifunkcionalni pristup i diversifikaciju ekonomskih aktivnosti.

U značajnoj mjeri, ova saznanja predstavljaju novi doprinos ekonomskoj nauci, pa se mogu uzeti kao smjernice prilikom kreiranja nacionalnih ili regionalnih modela ruralnog razvoja.

Dakle, ovo istraživanje je urađeno primjenom adekvatne naučne metodologije. Komparativnom, statističkom, deskriptivnom ili ekonometrijskom analizom autor doktorske disertacije dokazuje da rezultati istraživanja konveniraju sa polaznim hipotezama. Pri tome, za dodatnu potvrdu hipoteza u

ovom istraživanju korištene su statističko-ekonometrijske metode (PCA metoda - regresiona i faktorska analiza, DEA model, i analiza tzv. *slack* vektorom).

Veći broj metoda i adekvatan izbor varijabli je uticao na korektne rezultate, saglasne postavljenim hipotezama. Pored toga, obezbjeđena je i originalnost istraživačke teme. Ovim istraživanjem ekonomska nauka će dobiti nove spoznaje o modelu ruralnog razvoja, kao i o faktorima koji utiču na proces izbora, kreiranja i implementacije modela ruralnog razvoja. Tako je moguće formirati osnovu za kreiranje i implementaciju svrshodnijih i efikasnijih mjera ekonomske politike.

Isto tako, istraživanje u ovoj doktorskoj disertaciji stvara osnovu za buduća istraživanja u ovoj oblasti.

Očigledno je, da su u ovoj doktorskoj disertaciji istraživački rezultati pravilno, logično i jasno tumačeni, i u više situacija komparirani sa rezultatima drugih autora. Autor doktorske disertacije je u istraživanju ispoljio potrebnu akademsku kritičnost. Pri tome, posebno se izdvajaju prethodno navedena nova saznanja, a koja predstavljaju rezultat ovog istraživanja. Ona imaju prije svega praktični značaj, iako, kako je rečeno, ovo istraživanje zadire i u neke nove teorijske opservacije. Dakle, nova saznanja se odnose na praktični, ali i na određeni teorijski doprinos ekonomskoj nauci. Rezultati predstavljaju nova naučna saznanja i zbog manjka sličnih naučnih istraživanja ekonomskog rasta na akademском prostoru Balkana.

I na kraju, ne treba zanemariti ni nove istraživačke izazove i zadatke koje otvara ovo istraživanje.

- a) Укратко навести rezultate до којих је кандидат дошао;
- б) Оцијенити да ли су добивени rezultati правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- в) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Naučna vrijednost doktorske disertacije pod naslovom „*Kreiranje modela ruralnog razvoja u razvijenim zemljama*“, kandidata mr Rodoljuba Topića ogleda se u valorizaciji ekonometrijskih, statističkih i ostalih istraživačkih metoda prilikom vrjednovanja i davanja finalnih zaključaka, kao i preporuka u vezi implementacije i principima kreiranja modela ruralnog razvoja, odnosno izbora varijabli koje determinišu ovaj specifičan model ekonomskog rasta, kao i u procjeni ishoda i efekata takvih odluka.

Kandidat je u najvećoj mjeri dokazao opravdanost postavljenih hipoteze, a prije svega da politika ruralnog razvoja zavisi od realne ekonomske snage zemlje, odnosno od realnog GDP, ali i od privredne strukture, eksternih faktora i sl.

Analizirane varijable pokazuju veliku statističku značajnost, posebno u faktorskoj i regresionoj analizi, što govori da je ovo istraživanje naučno relevantno, ali i da je autor doktorske disertacije postavio realne hipoteze i izvršio izbor adekvatnih istraživačkih varijabli.

Kandidat korektno koristi eksterne teorijske dokaze i ranije rezultate istraživanja, te izvodi jasne i nedvosmislene zaključke.

Prethodno se posebno odnosi na dio Diskusija i zakljčak u kome se detaljno dovode u vezu dobijeni rezultati sa opštim i teorijskim stavovima, kao i rezultatima prethodnih istraživanja. Pri tome, ispitivani ekonomski parametri su dovoljni za pouzdano istraživanje i statističku obradu podataka, što istraživanje čini relevantnim i adekvatnim.

Rezultati istraživanja su jasno prikazani, a korištena literatura relevantna i uredno referencirana prema važećim naučnim standardima.

Prema obimu i složenosti metoda analize, kao i načinu prezentacije dobijenih rezultata doktorska disertacija predstavlja značajan doprinos ekonomskoj nauci, posebno u segmentu ruralnog razvoja. Autor doktorske disertacije je u istraživanju došao do relevantnih naučnih i pragmatičnih rezultata koji čine istraživačku podlogu za nova istraživanja iz oblasti ruralnog, i ekonomskog razvoja uopšte.

Istraživački podstrek budućim istraživanjima predstavlja činjenica da se ovaj specifični model rasta nije istraživao na ovaj način, i da u teoriji nema jednoobraznih stavova u vezi sa koreACIONIM odnosima između ruralnog razvoja i većeg broja ekonomskih faktora (varijabli).

Komisija je jedinstvena u mišljenju da je kandidat mr Rodoljub Topić uspješno izvršio istraživanje u skladu sa odobrenom temom doktorske disertacije. Dakle, doktorska disertacija kandidata mr Rodoljuba Topića predstavlja originalno naučno djelo koje je samostalno urađeno uz primjenu adekvatnih naučnih metoda istraživanja.

S obzirom na navedeno Komisija daje pozitivnu ocjenu doktorske disertacije mr Rodoljuba Topića pod naslovom „*Kreiranje modela ruralnog razvoja u razvijenim zemljama*“ i smatra da ovaj rad zadovoljava sve kriterijume uspješno urađene doktorske disertacije, pa iz tog razloga

Predlaže

Nastavno-naučnom vijeću Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i Senatu Univerziteta u Banjoj Luci da prihvati pozitivnu ocjenu doktorske disertacije kandidata *mr Rodoljuba Topića* pod naslovom „*Kreiranje modela ruralnog razvoja u razvijenim zemljama*“ odobri njenu javnu odbranu i odredi komisiju za sprovođenje postupka odbrane.

- a) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- б) Ако је приједлог негативан, треба дати опширније образложение и документовано указати на учињене пропусте, односно недостатке написане докторске тезе.

Banja Luka, 22.07.2022. godine

POTPIS ČLANOVA KOMISIJE

1. Dr Goran Popović, redovni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, uža naučna oblast Međunarodna ekonomija i Teorijska ekonomija, predsjednik,

2. Dr Žaklina Stojanović, redovni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, uža naučna oblast Ekonomска politika i razvoj, član i

3. Dr Siniša Kurteš, vanredni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, uža naučna oblast Međunarodna ekonomija, član.

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извјештај образложение, односно разлог због којих не жели да потпише извјештај.